

TRÆK AF SOVJETUNIONENS PLANØKONOMI, DENS UDVIKLING OG RESULTATER

AF AAGE FJELLERUP

1. Udviklingen fra Krigsøkonomi til Socialisering.

LIGESOM andre af de i Verdenskrigen deltagende Lande fik Ruslands økonomiske Liv under den store Krig en særpræget Karakter. Ruslands Krigsøkonomi begyndte med, at Staten tiltog sig Dispositionsretten over visse Forraad og regulerede med Paabud og Forbud af alle Arter. Omstillingen til Krigsproduktion var dog forbundet med saa mange Ulemper, at der i vide Kredse — særlig de, der ikke profiterede af Statsordrer — hen paa Efteraaret 1915 rejste sig stærke Krav om en offentlig Organisation af Industrien, en »Mobilisering af Industrien«, som det hed, og inden Martsrevolutionen i 1917 var der paa mangfoldige Omraader dannet administrative Organer til Regulering og Fordeling af Produktionen¹).

Under den provisoriske Regering indtraadte Krigsøkonomien i en ny Fase, idet der nu overalt søgtes dannet egentlige Statsmonopoler i Forbindelse med et statsligt Fordelingssystem, hvis sidste Led var de hastigt opvoksende kooperative Butiker. Med Landets smaa Reserver og Transportmidlernes Svigten var det dog ikke muligt at opnaa store Resultater, og hele Produktionens Grundlag forsvandt, da Levnedsmiddelforsyningen til Byerne i Løbet af 1917 gik næsten helt i Staa. Bønderne vilde ikke længere nøjes med værdifaldende Rubelsedler for deres Produkter. Prispolitiken med Hensyn til Landbrugsprodukter, som resulterede i, at den provisoriske Regering gennemførte et statsligt Kornhandelsmonopol, bidrog væsentlig til at standse Vareudvekslingen imellem By og Land.

Urolighederne i Hærens Rækker og Bøndernes Bemægtigelse af Godserne kastede Landet ud i en forfærdelig Opløsningsproces, hvorunder al Autoritet for en Tid forsvandt. Under disse Forhold kom Lenin til Magten i Oktober 1917 og forsøgte at udbygge »Mobiliseringen« til et samlet socialistisk Produktions- og Fordelingssystem. Forudsætningen for hele hans Politik var Fred med Landsbyerne. Staten dekretede vel sin Ejendomsret over al Jorden og alle de dertil knyttede naturlige Kræfter og Forraad, men Bøndernes Driftsinventar blev der ikke rørt ved, og den Jord, som Bønderne paa egen Haand havde taget fra Godsejerne, beholdt de i deres Besiddelse. Socialiseringen af Landbruget laa for saa vidt i Kim i Agrardekreterne, der bl. a.

¹) Se S. O. Zagorsky: State control of industry in Russia during the War. (New Haven, 1928).

TRÆK AF SOVJETUNIONENS PLANØKONOMI, DENS UDVIKLING OG RESULTATER

AF AAGE FJELLERUP

1. Udviklingen fra Krigsøkonomi til Socialisering.

LIGESOM andre af de i Verdenskrigen deltagende Lande fik Ruslands økonomiske Liv under den store Krig en særpræget Karakter. Ruslands Krigsøkonomi begyndte med, at Staten tiltog sig Dispositionsretten over visse Forraad og regulerede med Paabud og Forbud af alle Arter. Omstillingen til Krigsproduktion var dog forbundet med saa mange Ulemper, at der i vide Kredse — særlig de, der ikke profiterede af Statsordrer — hen paa Efteraaret 1915 rejste sig stærke Krav om en offentlig Organisation af Industrien, en »Mobilisering af Industrien«, som det hed, og inden Martsrevolutionen i 1917 var der paa mangfoldige Omraader dannet administrative Organer til Regulering og Fordeling af Produktionen¹).

Under den provisoriske Regering indtraadte Krigsøkonomien i en ny Fase, idet der nu overalt søgtes dannet egentlige Statsmonopoler i Forbindelse med et statsligt Fordelingssystem, hvis sidste Led var de hastigt opvoksende kooperative Butiker. Med Landets smaa Reserver og Transportmidlernes Svigten var det dog ikke muligt at opnaa store Resultater, og hele Produktionens Grundlag forsvandt, da Levnedsmiddelforsyningen til Byerne i Løbet af 1917 gik næsten helt i Staa. Bønderne vilde ikke længere nøjes med værdifaldende Rubelsedler for deres Produkter. Prispolitiken med Hensyn til Landbrugsprodukter, som resulterede i, at den provisoriske Regering gennemførte et statsligt Kornhandelsmonopol, bidrog væsentlig til at standse Vareudvekslingen imellem By og Land.

Urolighederne i Hærens Rækker og Bøndernes Bemægtigelse af Godserne kastede Landet ud i en forfærdelig Opløsningsproces, hvorunder al Autoritet for en Tid forsvandt. Under disse Forhold kom Lenin til Magten i Oktober 1917 og forsøgte at udbygge »Mobiliseringen« til et samlet socialistisk Produktions- og Fordelingssystem. Forudsætningen for hele hans Politik var Fred med Landsbyerne. Staten dekretede vel sin Ejendomsret over al Jorden og alle de dertil knyttede naturlige Kræfter og Forraad, men Bøndernes Driftsinventar blev der ikke rørt ved, og den Jord, som Bønderne paa egen Haand havde taget fra Godsejerne, beholdt de i deres Besiddelse. Socialiseringen af Landbruget laa for saa vidt i Kim i Agrardekreterne, der bl. a.

¹) Se S. O. Zagorsky: State control of industry in Russia during the War. (New Haven, 1928).

forpligtede Bønderne til at aflevere deres »Overskudsproduktion« til Staten efter nærmere udpenslede Regler og til at dyrke Jorden under et vist Stats-tilsyn, men i Praksis betød det foreløbigt kun, at Zarismens Rekvisitionssystem fik et bredere Grundlag og en anden social Karakter, idet det vendtes mod Overklassen paa Landet.

Udenfor Landbruget var Socialiseringen næsten altomfattende for Virksomheder med Lønarbejdere. Krigsøkonomiens hel- eller halvmonopolistiske Foretagender søgtes gjort til Led i et afbalanceret socialistisk Produktions- og Fordelingssystem tilknyttet Landbrugerne ved Agrardekreternes Afleveringsforpligtelser og med en generel Basis i den almindelige Arbejdspligt; for Bøndernes Vedkommende bestaaende i en almindelig Pligt til at dyrke Jorden paa forsvarlig Maade. Med disse Bestræbelser for Socialisering af hele Produktionslivet begynder Sovjetunionens første Planøkonomiperiode i 1918 og afsluttes først i Foraaret 1921. Den socialiserede og omorganiserede Produktion maatte imidlertid hurtigt indstilles paa Krigens Formaal og udvikle sig til det tungt arbejdende Produktions- og Fordelingssystem, der er gaaet over i Historien som det »krigskommunistiske«. Krig, Borgerkrig og ikke mindst Blokade umuliggjorde større Resultater, men det lykkedes dog ved dette Systems Hjælp at fremskaffe Forsyninger til en stor Hær, der reddede Sovjetstyret, men dette Resultat blev naaet paa den allerede overbebyrdede Befolknings Bekostning.

2. Planøkonomien under Nep.

Borgerkrigens Ophør gjorde det muligt at give Systemet en vidtgaaende Modificering, som var en politisk Nødvendighed. I 1921 introduceredes den nye økonomiske Politik, den saa ofte omtalte Nep, som først og fremmest fik Betydning for Forholdet imellem By og Land, der søgtes baseret paa et frivilligt Bytte i Forbindelse med en Naturalskat. Efter Lenins Udtalelser ser det ud til, at man bevidst søgte at knytte Udviklingen til den Linie, der forefandtes i Sommeren 1918, og som dengang var blevet saa voldsomt afbrudt af Borgerkrigene. Det var Tanken, at den socialiserede Del af Produktionen, den socialiserede Sektor, som den blev kaldt, naar den først havde samlet de fornødne Kræfter, gennem en Art Konkurrence med de privatkapitalistiske Foretagender efterhaanden skulde udvikles paa den privatkapitalistiske Sektors Bekostning.

Med Nep kan man derfor sige, at der indledes en opportunistisk Planpolitik, der under fortsatte Bestræbelser for Industrialisering søger at lempe Økonomien over i stadig mere udprægede og mere effektive socialistiske Arbejdsformer; en Periode, der egentlig først er forbi et Aar efter Femaarsplanens Begyndelse. Foreløbig syntes det dog, som om Staten var ved at give Slip paa betydelige Dele af Statsøkonomien. Industrien omorganiseredes saaledes i Truste, som fik en relativt selvstændig Stilling med Hensyn til Køb og Salg samt finansielle Operationer. Trusternes Dannelse tilsigtede dog først og fremmest en mere effektiv Produktionsorganisation, og da de paa egen Haand søgte at forbedre deres Stilling ved en kraftig Udnyttelse af Monopolerne, greb Staten ind med Fastsættelse af de indenlandske Priser for at hindre, at Omsætningen med Bondelandet paany bragtes i Fare. Ved Trusternes legale Statuter, som fik en definitiv Form i 1923, blev de vel stillet

som en Art selvstændige juridiske Personer, men deres Overskud stillede til Statens Raadighed. Hertil kom Statens bestemmende Indflydelse paa Lønninger og andre Arbejdsvilkaar og en vis — om end i Forhold til tidligere betydelig modificeret — Fortrinsret ved Køb af Trusterne Produkter. Endelig fik Staten Mulighed for at skaffe sig Midler ved en omfattende Belastning af Statsindustrierne med Omsætningsafgifter.

Af endnu større Betydning for Planøkonomiens Expansion paa Basis af Statsindustrien var det, at Udnævnelsen af Industriens øverste Ledere efterhaanden under Medvirken af Fagforeningerne koncentreredes i det øverste økonomiske Raad — Esenha. De nye Ledere, hvoraf mange hidrørte fra Arbejderklassen, var mere end villige til at arbejde efter en ny Planøkonomis Retningslinier, som blev fastsat af centrale Organer.

Alle disse Forhold gør det berettiget at sige, at de monopoliserede Stats-trusters Opgave allerede da — i 1923—24 — blev en anden end i Vesteuropa og U. S. A., idet deres Opgave ikke bestod i at beherske og udnytte Markedet monopolistisk, saaledes som de lejlighedsvis havde forsøgt, men i at organisere Produktionen og indpasse den i Rammerne for en planøkonomisk Organisation¹⁾. Det blev ikke deres Opgave selvstændigt at gribe ind i Fordelingsprocessen. Dermed var selvfølgelig ikke skabt nogen afgørende Garanti for, at Staten ikke brugte sin Magtstilling til at skaffe sig Gevinst f. Eks. paa Landbrugets Bekostning. Først med Landbrugets Kollektivisering vil de reale Motiver til en saadan Udnyttelse forsvinde.

Sovjets Planøkonomi begyndte omtrent paa bar Bund og uden nogen Udsigt til Hjælp fra Udlandet, der til at begynde med endog nægtede det ordinære Forretningskredit. Udenrigshandelen var i de første Aar ringe, og for en stor Del bestemt til Lindring af af Efterkrigstidens Nød og Elendighed. Først nogle Aar efter Neps Begyndelse fik Importen en større — og hurtigt en hastigt voksende — Betydning for den planøkonomiske Industrialiseringsproces. Her kom Udenrigshandelsmonopolets store Betydning klart frem. Det blev dets Opgave foruden at regulere Udenrigshandelen efter Betalingsbalancens Tilstand at medvirke til en Omlægning af Importen efter den planøkonomiske Opbygnings fremadskridende Behov. Foruden politiske Formaal tjente det endvidere som et fuldstændigt Beskyttelsessystem for den hjemlige Produktion.

3. Planøkonomiens Mekanik.

Det er klart, at det store Genrejningsarbejde, der forestod, efter at Krige og Revolutioner havde ødelagt mere end $\frac{1}{3}$ af Landets samlede Produktionskapital, hurtigt maatte føre til Planlæggelsesorganer for Økonomiens forskellige Grene, særlig da de nye, der søgtes oparbejdet. Allerede i 1921 kom 2 vigtige Planorganer til Eksistens. Det ene, Statsplankommissionen (Gosplan), fik den naturlige Opgave at samarbejde de forskellige Branchers Planer paa kortere og længere Sigt til en Aarsplan for den samlede Økonomi. Det andet, Elektrificeringskommissionen (Goelro), fik til Opgave at udarbejde en Plan over et længere Aaremaal — 15 Aar — for Landets

¹⁾ Se Maurice Dobb: Russian economic development since the Revolution. (London, 1929).

Elektrificering. Naar man tog saa kraftigt fat paa dette Felt, skyldtes det iøvrigt foruden rent økonomiske Overvejelser Lenins stærke Tro paa Elektriciteten som det socialistiske Samfunds karakteristiske Kraftkilde — i Mod-sætning til Dampen som Kapitalismens. Allerede i Sovjetøkonomiens første Aar opnaaedes visse, men særdeles kostbare Resultater med Hensyn til Elektrificering, idet man særlig søgte at udnytte de lokale Kraftkilder. Leningrads Industridistrikt fik det store Hydroværk ved Volchovfloden, Moskva forskellige tørve- og brunkulsfyrende Værker i Omegnen.

En paa lankt Sigt anlagt Energiøkonomi, der tog særligt Hensyn til lokale Kraftkilder, var fra første Færd et fremtrædende Træk i Sovjets planøkonomisk Arbejde.

Den første enhedsmæssige Sammenfatning af de forskellige Planer forelaa i de saakaldte Kontroltal for den nationale Økonomi for 1925—26, kaldet Kontrolcifrene, men paa det daværende Tidspunkt var Planarbejdet endnu fjernt fra Kravet om, at det fuldstændigt skulde afstikke Udviklingslinien i en vis økonomisk Periode.

Planarbejdet foregik da — og i de nærmest følgende Aar — paa temmelig stereotyp Maner¹⁾. Kommunistpartiet opstillede i Partiresolutioner almindelige Fælleskrav, der udformedes i Regeringsdirektiver om Udvikling af Produktionsapparat og Forbrug, Priser, Lønninger, Fordeling m. v. i et vist Tidsrum, sædvanligvis udkrystalliseret i visse Stigningsprocenter. Paa Grundlag heraf udarbejdede saa Gosplan for hver enkelt Økonomigren saakaldte Limitiver og Direktiver, der indeholdt de konkrete Talangivelser. Indenfor denne Ramme udarbejdede derefter de forskellige underordnede Planorganer provisoriske Balancer for deres specielle Udsnit af Økonomien. Naar dette centrale Planarbejde var fuldført, gik Planerne ud til de enkelte Bedrifter, der fik til Opgave at stille Modplaner, som man ønskede skulde tage sit Udgangspunkt i de af Centralorganerne opstillede Planer, men ogsaa maatte stille højere. Heri saa man det ofte fremhævede demokratiske Element i Planarbejdet, som dog ofte viste en uheldig Tendens til at puste Planerne op paa et urealisabelt Niveau. Hele Truster, Distrikter og Republiker fremkom med deres Modplaner. Hvor godt hele dette Maskineri virker, er det vistnok umuligt for udenforstaaende at dømme om. Af Planer og Modplaner udarbejdede saa Gosplan en ny Udbalancering af de endelige Enkeltplaner, der sammenfattedes til en samlet Økonomiplan paa Grundlag af hvilken de ledende Organer i Regering og Parti tog definitive Beslutninger angaaende Kontrol-tallene, der derefter ophøjedes til Lov. Efterhaanden som det blev muligt at presse større Overskud ud af Industrien og udvikle en vis Beskatning, overførtes en stadig større Del af Opsparingen til Statsbudgettet, der antog Karakter af en Samfundshusholdningsplan. I Treaaret 1926/27—28/29 investeredes over Budgettet 5 Milliarder Rubler i det økonomiske System, medens Aarsproduktionen i Industrien i samme Tidsrum voksede med 4 Milliarder. Om Fikseringen af Statstilskud til Produktionen stod der haarde Kampe imellem Finanskommissariatet (Narcomfin), som paa Statsfinansernes Vegne søgte at skære Tilskuddene ned, og det øverste økonomiske Raad —

¹⁾ Se »Probleme der russischen Planwirtschaft« af Dr. Toni Stolper i Tidsskriftet »Der deutsche Volkswirt«, 25. Decbr. 1931, og Paul Haensel: »The economic Policy of Soviet Russia«, London 1930.

Statens Industridepartement — der for at sikre sig Opfyldelsen af Produktionsprogrammet stadigvæk krævede Tilskuddene øget. Statsplankommissionen, der var bemyndiget til at foretage Ændringer i Budgettet, kastede ofte sit Lod i Vægtskaalen til Fordel for det øverste økonomiske Raad uden at vige tilbage for Finanskommissariatets Inflationsprofetier.

Planarbejdet, der saaledes som foran anført tog sit Udgangspunkt i visse generelle Direktiver, som kan føres tilbage til Kommunistpartiet, var indtil Femaarsplanens Periode lidet revolutionerende. De sociale Omdannelsesændelser gav sig endnu forholdsvis beskedne Udtryk i de planlæggende Myndigheders temmelig spredte socialpolitiske Synspunkter, som vi kender saa udmærket fra de fleste vesteuropæiske Lande. Saaledes begunstigede man Smaabønderne fremfor Kulakkerne ved Fastsættelse af Indmeldelsesgebyrer i Kooperativer, Priser paa Landbrugsmaskiner m. v. Kontroltallene i disse Aar var Udtryk for hurtig Udvikling af Industrien og ikke meget mere. Planarbejdet løb ud i visse Stigningsprocenter, medens den socialistiske Omdannelsesproces forblev uberørt. Det hang sammen med Stridighederne i Kommunistpartiet, som tøvede med at fastlægge en stort anlagt Generallinie i Omdannelsesarbejdet. Det var ikke langt fra, at Planarbejdet, som det foregik, i vide Kredse blev udlagt som modrevolutionært.

Ser man paa Produktionsresultaterne i Forhold til Planen, var der mange Gange en forbavsende god Overensstemmelse. Saaledes var der i 1927—28 for Industrier med over 15 Arbejdere pr. Bedrift kalkuleret en Produktionsstigning paa 14,3 pCt., medens Resultatet blev 21,6 pCt. Varetransportens Stigning paa Jernbanerne var samme Aar kalkuleret til 14,8 pCt. og blev 11 pCt.¹⁾ Overalt i Pressen tiljublede de saakaldte »Planoverskud«, hvad der jo synes temmelig inkonsekvent, naar Talen er om at producere efter en Plan. Her maa det imidlertid erindres, at der for Sovjetunionens Vedkommende paa det daværende Tidspunkt ikke saa meget forelaa et Problem om »Planopfyldelsesøkonomi«, som om hurtigst mulig Udvikling af Industriproduktionen. Et Planoverskud i Forbrugsvarer kunde altid finde Aftagere, og hvor Planoverskuddet var et Resultat af Bedriftskoncentration, Rationalisering, øget Økonomi med Kraft, Materialer og saa fremdeles, altsaa dækkede over en Produktivtetsstigning, var det selvfølgelig en Gevinst. Hvor dette ikke var Tilfældet, stillede Problemet sig mindre enkelt.

Farligere var Mangelen paa Overensstemmelse imellem Budgettet og de faktiske Udgifter. I 1927—28 steg saaledes Statens Nettobudget med 34,2 pCt. i Stedet for med 16,3 pCt. Det tydede paa, at man allerede før Femaarsplanen var inde i en vis inflatorisk Udvikling, der viste sig i Købekraftoverskud hos Producenterne og i Prisstigninger paa det saakaldte frie Marked.

Interessant er Forholdet imellem de specielle Planer og den samlede Plan. De første var meget ofte — som for Elektrificeringens Vedkommende — Produktions- og Investeringsplaner over en lang Aarrække, opstillet paa et rent teknisk Rentabilitetsgrundlag. Det blev saa i Forhold hertil Aarsplanens Opgave at fastsætte, hvor meget af Planen der kunde realiseres det enkelte Aar, eventuelt at trække visse Projekter frem til Udførelse før andre. Enkeltplanerne laa paa et teknisk Niveau, Kontroltallene paa et økonomisk og socialt Niveau.

¹⁾ Eksemplerne fra Prof. Paul Haensels citerede Bog.

4. Produktionens naturgivne Grundlag.

Selvfølgelig er der indenfor et vist politisk Omraade Grænser for Produktionens Vækst i Naturrigdommenes og Befolkningens Størrelse, teknisk Viden m. v., omend Teknikens Udvikling har skabt saa mange nye Produktionsmuligheder, at Grænserne stadig forskydes udefter. For et Land som Rusland med store uudnyttede Naturrigdomme og overbefolkede Landdistrikter, hvor man regnede med, at 8—20 Millioner af den voksne Befolkning var uforuden for Landbrugsproduktionen¹⁾, betød saadanne Grænser meget lidt. Begge Forhold gjorde det naturligt at forcere Industrialiseringen og gav den økonomiske Ekspansion i Rusland et særegent Præg. Ruslands Naturrigdomme er et Kapitel for sig. Et stort Arbejde udførtes i disse Aar før Femaarsplanen paa en fuldstændig Kortlægning af Sovjetøkonomiens naturlige Ressourcer og deres Rentabilitet, et Arbejde der kan parallelliseres med Teknokraternes i U. S. A. I al Almindelighed kan siges, at intet Land i Verden kommer op paa Siden af Sovjetunionen med Hensyn til Naturrigdomme, hvad der selvfølgelig er mindre mærkværdigt, naar det erindres, at Sovjetunionen dækker $\frac{1}{6}$ af Jordens Landarealer. Naar bortses fra nogle enkelte Metaller — saaledes f. Eks. Tin og Bly — kan Sovjetunionen praktisk talt forsyne sig selv paa alle Felter. Selv en stor Gummiproduktion er det jo lykkedes at oparbejde dels ved syntetiske Metoder dels ved Udvinding af Gummi af eetårige Plantevækster med gummiholdige Substanser i Plantedelene. Naturrigdommenes Placering er maaske knap saa god. Det er saaledes ofte anført, at Afstanden mellem Ural og Kusbass (Altai), der leverer henholdsvis Jern og Kul, er ca 2000 km. Afstanden i U. S. A. mellem Øvre-Søens Malmfelter og Pennsylvaniens Kulminer er dog ikke meget mindre, og i Sydrusland ligger Kul og Jern nær op af hinanden og taaler, hvad Belliggenhed angaar, Sammenligning med Englands Kul- og Jernfelter, saavelsom det fransk-tysk-belgiske, for hvis Vedkommende der jo imidlertid er den store Ulempe, at politiske Grænser sønderdeler det naturligt sammenhørende Kul- og Jernfelt.

5. Hæmninger for Produktionsudvidelsen.

Hæmmende for Udviklingen var selvfølgelig den lave Oplysnings- og Kulturstandard, men Overvindelsen af Mangelen paa kvalificeret Arbejdskraft, en Mangel som Krigene og Revolutionen havde skærpet, gjorde dog betydelige Fremskridt. Der var andre Forhold, der hæmmede Ekspansionen paa kraftigere Vis. Først og fremmest Ernæringssituationens Udvikling i Byerne som Følge af Landbrugsproduktionens Stagnation og den dermed følgende Nedgang i Byernes Forsyning med Brødkorn. Den samlede Produktionsværdi i Landbruget var som Følge af den gode Høst i 1925 steget fra 9,2 til 10,5 Milliarder Førkrigsrubler fra 1924/25 til 1925/26, men i de to følgende Aar var Produktionsværdien næsten fuldstændig den samme som i 1925—26, nemlig henholdsvis 10,5 og 10,6 Milliarder; og medens der i 1924—25 gennem statslige eller halvoffentlige Indkøbsorganer (Kooperationen) opkøbtes 6 Mill. Tons Korn, stigende til 10,8 Mill. i 1926—27, viste der sig i 1927—28 en lille Nedgang i de offentlige Kornopkøb, der faldt til 10,2 Mill. Tons. I Femaarsplanens første Aar faldt Opkøbene helt ned til 8 Mill. Tons eller til Niveaueet i

¹⁾ Se Die Wirtschaft des Auslandes 1900—1927, Side 482.

1925—26. Denne Udvikling, der hang sammen med Storgodsernes Forsvinden og Jordens voldsomme Udparcellering, truede med at lamme hele Landets Produktionsliv. Maksimalopkøbene i 1926—27, da Staten praktisk talt var Monopolopkøber, var saa nogenlunde i Stand til at opretholde samme Norm med Hensyn til Byernes Brødforsyning som før Krigen, naar Eksport helt undlodes. Situationen ved Femaarsplanens Begyndelse var altsaa ved at blive katastrofal. Hertil kom, at en stærkere Industrialisering gjorde det i høj Grad ønskeligt, at Sovjet i hvert Fald genvandt en Del af de udenlandske Kornleverancer, som udgjorde omkring Halvdelen af det gamle Ruslands Eksport.

Den anden Bremse paa Produktionens fortsatte Vækst laa i den næsten fuldstændige Kapacitetsudnyttelse af det gamle genopbyggede og sammenstykede Produktionsmaskineri i Industri og Transport. Rationalisering og Koncentration, som hidtil havde givet store Resultater, kunde ikke føre længere frem. Paa næsten alle Felter viste det sig, at Produktionsfremskridt i samme Tempo som hidtil krævede nye Kapitalanlæg, som paa Grund af de daarlige Kreditmuligheder i Udlandet i videste Udstrækning maatte baseres paa egne Hjælpemidler. Medens Letindustrierne hidtil havde staaet i Forgrunden, maatte Hovedvægten nu lægges paa Opbygning af en paa Landets egne Naturrigdomme og Teknikere hvilende Sværindustri, der selvfølgelig ogsaa vilde betyde en umaadelig Styrkelse af Rigets militære Beredskab. I 1927 og 1928 vedtog Kommunistpartiets øverste Organer at forcere Industrialiseringen paa bred Basis og at skride til Gennemførelse af en begrænset Kollektivisering af Landbruget. Dermed var Forudsætningerne for Femaarsplanens definitive Udarbejdelse tilvejebragt.

6. Den første Femaarsplan og dens Resultater.

Allerede forlængst havde Planarbejdet taget Sigte paa at tilvejebringe en samlet Opbygningsplan for en længere Periode, hvis Længde selvfølgelig var ret vilkaarlig. Man blev staaende ved en Femtenaarsplan med 3 Femaarsperioder. Ved Valg af Femaarsperioden tog man Hensyn dels til Udsigten til daarlige Høstaar dels til den Tid, der vilde kræves til at opbygge og igangsætte de nye store Anlæg. Den endelige Affattelse af den første Femaarsplan blev udskudt over 2—3 Aar. Først i Efteraaret 1929 kom den frem for en større Offentlighed, men da var allerede det første Planaar ved at udløbe, idet den første Femaarsplan tog sin Begyndelse den 1. Oktober 1928. Gennem en enorm Agitationskampagne blev Planen i de følgende Aar et uopslideligt Verdenstema. For Ruslands primitive Folkemasser var dens suggestionerende Karakter aabenbar. Omkring Planen udløstes en folkelig Vækelsesproces, Analfabetismens Likvidering m. v., som i høj Grad bidrog til at føre Riget nogenlunde udskadt gennem de Savn og Vanskeligheder, som blev foreholdt Menigmand som en nødvendig Følge af Anlægsarbejdets mægtige Vækst. Som det blev sagt, Rusland havde ingen Kolonier, det kunde udsuge for at tilvejebringe de nødvendige Kapitaler til Produktionsanlægene. Det maatte stole paa sine egne Kræfter.

Det vil føre for vidt at gaa ind paa Femaarsplanens Enkeltheder. Af det, der allerede er sagt, fremgaar formentlig tilstrækkeligt tydeligt, at det mindre var Planarbejdets Periode — 5 Aar — der var det usædvanlige. Det afgø-

rende var det enorme Tempo, hvori Landet skulde industrialiseres, og Industrialiseringens Vækst ind over Sværindustri og Landbrug. Det er her tilstrækkeligt at anføre, at Landets samlede Produktionskapital i Femaarets Løb skulde fordobles og den industrielle Aarsproduktion ligeledes. At det var en Industrialisering over bred Basis fremgaar af, at Realkapitalens Fordeling ikke ved Femaarsperiodens Udløb vilde være synderlig ændret¹⁾. Den saakaldte socialistiske Sektor skulde udvikles stærkt paa Bekostning af Nepbourgeoisiet i Byerne og Kulakkerne paa Landet.

Planen var ikke alene en Produktionsplan, det var desuden en Plan for Ruslands socialistiske Omdannelse, men dog i saa Henseende anlagt i forholdsvis beskedne Dimensioner. 15 pCt. af Bondebrugene skulde overføres til kollektive Driftsformer og en Række Statslandbrug for Kornproduktion anlægges. Lønarbejdernes Kreds skulde udvides umaadeligt.

Det er uden for al Diskussion, at den oprindelige Femaarsplan for meget væsentlige Deles Vedkommende aldeles ikke er blevet fuldført. Det gælder først og fremmest Landbruget. Da Kollektiviseringen først satte ind, antog Klassekampen i Landsbyerne de voldsomste Former, og inden Femaarets Udløb var mere end 60 pCt. af Bønderne med i Kollektivbrug. De fantastiske Dimensioner, som Landbrugets Omdannelsesproces har taget, har forskudt hele Planen. De nye Brug har krævet Milliarder i Kapitaludstyr samtidig med, at Omlægningen til Stordrift — delvis baseret paa de statslige Maskin- og Traktorstationer — har sinket Produktionsforøgelsen. Den rige Høst i 1930 gjorde Regering og Parti optimistiske med Hensyn til Kollektiviseringens hurtige Resultater, men Kollektivbrugene havde i 1931 og 1932 vanskelige Forhold. I Efteraaret 1933 strømmede russiske Blade over med begejstrede Meddelelser om Kæmperesultater i næsten alle Kollektivbrug. Efter en Regeringskommissions Opgørelse ved Udgangen af 1933 androg dette Aars Høst nærvæd 90 Mill. Tons Korn²⁾ eller mere end nogensinde i Landets Historie. Kulakkernes Fortrængen er ikke sket uden betydelige økonomiske Tab. Særlig omtalt er Kvægbestandens Reduktion. Herom nogle Bemærkninger senere.

De store Kapitaludlæg, som Kollektiviseringen har krævet, har ikke kunnet undgaa at influere paa andre Dele af Femaarsplanen, særlig Transportmidlerne. Socialt er der ingen Tvivl om, at Planen er lykkedes over al Forventning. Medens noget over Halvdelen af Produktionskapitalen ved Periodens Begyndelse var social, var det ved Periodens Udløb mere end $\frac{1}{5}$. Lønarbejdernes Antal er mere end fordoblet til over 22 Mill. i 1932. I endnu højere Grad end for de tidligere Planer gælder det, at man ikke kan bedømme Arbejdsresultaterne i Forhold til Planen, altsaa som Planopfyldelsesøkonomi. Al Tale om Femaarsplanens Sammenbrud kan imidlertid ikke skjule den Kendsgerning, at Ruslands Produktionskræfter i denne Periode er undergaaet en kolossal Udvikling, der har ført Riget frem blandt de første Industrilande.

Spørges der i al Almindelighed om den uligelige Udvikling af Produktionskræfterne ikke har medført en endnu vedvarende indre Spænding imellem de forskellige Produktionsgrene, hvis Arbejde ikke er blevet holdt indbyrdes afstemt, maa der svares benægtende; hovedsageligt fordi Sovjetunionen indtil

¹⁾ Se Soviet Union Year Book, 1930. (London).

²⁾ George Broomhall's Corn Trade News, 10. Jan. 1934.

1933 gennem en voldsom Forøgelse i Importen har været i Stand til at afbalancere visse Planunderskud med Import af de paagældende Artikler.

Som Eksempler paa Udligning af Planunderskud ved Import kan nævnes den voldsomme Import af Landbrugsmaskiner og Traktorer i Forbindelse med det første store Kollektiveringsfremstød i Vinteren 1929—30 og den mægtige Import af Jern og andre Metaller i 1931 og 1932, da Sværindustrien havde vanskeligt ved at opfylde sit Produktionsprogram paa Grund af den hjemlige Metalproduktions svigtende Evne til at opfylde sine Planer. Der kunde nævnes utallige andre Eksempler. Ikke des mindre er det jo selvindlysende, at der er Grænser for en Udligning paa denne Vis, da Importen selvfølgelig ikke kan udvides vilkaarligt.

For Sovjetunionens Vedkommende indtraf denne Tilstand ved Udløbet af 1932. I de første 9 Maaneder af 1933 er Importen i Forhold til samme Periode i det foregaaende Aar halveret, medens Eksporten kun er gaaet ned med 10 pCt.¹⁾ Denne Importnedskæring, som var at forudse med de store udenlandske Betalinger i 1933 og 1934, har nødvendiggjort, at 1933 — det første Aar under den nye Femaarsplan — er blevet en Art Hvileaar i økonomisk og iøvrigt ogsaa i social Henseende, hvor Kræfterne er sat ind paa at tilvejebringe en bedre Afbalancering af Landets egne økonomiske Kræfter, hvis fortsatte Udfoldelse nu i særlig Grad beror paa Transportmidlerne og den tekniske Uddannelse, svarende til Anvendelsen af de nye Maskiner i Landbrug og Industri. Produktionsplanerne er dette Aar bragt ned paa et realiserbart Niveau. Som Helhed ligger Planen for 1933 noget lavere end for 1932. Henimod Aarets Slutning synes den gode Høst at være ved at sætte ny Fart i Produktionsstigningen.

Produktionsstigningen i 1933 paa ca. 10 pCt. trods den voldsomme Nedskæring af Importen viser, at et af Femaarsplanens vigtigste Maal, den økonomiske Uafhængighed af Udlandet, er naaet. Sovjetunionen kan nu om fornødent forsyne sig selv paa snart sagt alle Felter. En fuldstændig Afbrydelse af de økonomiske Forbindelser med Udlandet, en Mulighed, som der i Betragtning af Sovjets ejendommelige internationale Stilling maa regnes med, vil ikke længere foraarsage ret meget andet og mere end en Afslappelse i Industrialiseringens Tempo. Det noget langsommere Opbygningstempo vil ogsaa gøre det muligt at samle de nødvendige Varereserver, som yderligere vil svække Betydning af en Isolation.

Men ikke alene økonomisk — med deraf følgende politisk — Uafhængighed er opnaaet under Femaarsplanen. Ogsaa militært er Landets Uafhængighed sikret paa en ganske anden Maade end ved Periodens Begyndelse. Stalin fremhævede i sin store Tale i Januar 1933 om Femaarsplanens Resultater, at det under denne Plan var lykkedes at fremskaffe de tekniske og økonomiske Forudsætninger for maksimal Forøgelse af Landets Forsvarsevne. Man behøver blot at nævne den kemiske Industri i Nordural, Traktorfabrikkerne, blandt hvilke i denne Forbindelse særlig maa nævnes Kæmpefabrikken i Cheljabinsk (Ural) for Fremstilling af Larvefodstraktorer, de nye Automobilfabrikker i Moskva og Gorki (Niznij-Novgorod). Utvivlsomt har Stalin Ret, naar han i denne Tale anfører, at Sovjetunionen som et Resultat af Femaarsplanen har udviklet sig fra et

¹⁾ Udenrigsministeriets Tidsskrift for 7. December 1933.

»svagt af de kapitalistiske Lande afhængigt Agrarland til et mægtigt, industrielt, fra Verdenskapitalismens Luner fuldt uafhængigt og selvstændigt Land«.

En lang Række nye Industrier har set Dagens Lys. Nogle er allerede nævnt. Yderligere kan anføres: Fremstilling af Højevne, Værktøjsmaskiner, Landbrugsmaskiner af moderne Typer, elektrisk Materiel, Lokomotiver af nyere Type o. s. fr. Enkelte af disse Industrier har i Løbet af forbavsende kort Tid svunget sig op paa Førstepladsen. Det gælder Landbrugsmaskinindustrien, der nu er Verdens største¹⁾. I en Artikel i *The Economic Journal*, September 1933, af *Poul Winterton* om »Soviet Economic Development since 1928« opgøres Ruslands ændrede Stilling i international økonomisk Maalestok ved en Sammenligning imellem 1928 og 1932 saaledes: »i fire Aar har det bevæget sig fra 10. til 6. Pladsen som Producent af Elektricitet, fra 4. til 2. Pladsen som Producent af Maskineri, fra 3. til 2. Pladsen som Producent af Olie. Det er Nr. 2 iblandt Verdens største Industrilande«. Sovjet opnaaede virkelig den planlagte Vækst i Industriproduktion. Fra 1928 til 1932 blev den fordoblet. I forskellige Grene af Produktionen var Udviklingen som vist i nedenstaaende Tabel over²⁾ Produktionsværdierne:

	Mill. Rubler efter 1926—27 Priser	
	1928	1932
Maskiner	1406	5253
Tømmer	837	2400
Olie	583	1413
Jernmetaller	706	1264
Kemiske Produkter	348	1040
Kul	375	659

Særlig revolutionerende er Fremgangen i Maskinindustrien, »Sværindustriens Livsnerve«, som den er blevet kaldt, og man ser nu officielle russiske Angivelser, hvorefter Sovjetunionens Maskinproduktion udgør ca. $\frac{1}{3}$ af hele Verdens Maskinproduktion. Maskinindustriens Udvikling giver endda ikke et tilstrækkeligt kraftigt Billede af Produktionsprocessernes maskinelle Mekanisering, idet Importen under Femaarsplanen har været lagt over paa Maskineri. For Værktøjsmaskiner har Ruslands Indkøb i enkelte Aar været fuldstændig bestemmende paa Verdensmarkedet. Intet Under, at en saa voldsom Maskinisering har affødt mange Vanskeligheder med Hensyn til Maskinernes forsvarlige Betjening.

I 1928 blev 85 pCt. af Kullene hugget ud med Haandkraft. I 1932 kun 30—35 pCt. Mekaniseringen naaede i 1932 et fremskredent Stadium i Olie, Jern, Staal, Maskinindustri og Fødevarerproduktion og mange Letindustrier overførtes til Masseproduktionsmetoder. Kraftproblemets Vanskeligheder lededes ved Elektrificeringen og den stærke Fremgang i Olieproduktionen. Træbrændslet traadte tilbage i Betydning. En i baade økonomisk, politisk og strategisk Henseende meget betydningsfuld Redistribuering af Svær- og Letindustri har fundet Sted. Her spiller det saakaldte Ural-Kussbass-Kombinat en særlig Rolle. Ved en Forening af Urals rige Malmfelter og

¹⁾ Udenrigsministeriets Tidsskrift 1933.

²⁾ Se den citerede Artikel af Paul Winterton.

Altais store Kulforraad er grundlagt en ny stor Kul- og Metalbasis foruden den gamle i Sydrusland, Træplove, som i 1928 eksisterede i Millionvis, er bogstavelig fuldstændig forsvundet sammen med andre primitive Landbrugsredskaber som Seglet. Landbrugsmaskiner af de mest moderne Typer er trængt frem i et enormt Omfang. De fra det amerikanske Landbrug velkendte kombinerede Meje- og Tærskemaskiner, de saakaldte Combines, har fundet Indpas i Tusindvis. Landbrugets Energiøkonomi er blevet reorganiseret ved Traktoreernes Hjælp. 1. Januar 1933 havde Landbruget ialt 148,480 Traktorer i Maskin- og Traktorstationer samt paa Sovjetgodser. Overhovedet er det i Landbruget, at den sociale og økonomiske Omdannelsesproces har sat sig de største Spor, men hvor Bedømmelsen af Udviklingens Gevinst og Tab er vanskeligst¹⁾. Den endelige Dom over Kollektiverne kan endnu ikke fældes. Sandsynligvis vil de engang blive afløst af egentlige statslige Landbrug i Stordrift, men foreløbig tyder alt paa, at man for en Aarrække ønsker at blive staaende ved denne Produktionsform, der i højere Grad end det lader sig gøre ved egentlige Statsbedrifter appellerer til de sammensluttede Bønders Egeninteresse. Kollektivet er ofte blevet kaldt for den nye Mir, men har i Virkeligheden saa lidt tilfælles dermed, at det sikkert ikke lønner sig at fortabe sig i Betragtninger over den gamle Landsbykommune — Miren — i Forhold til Kollektivbruget. Men uden at erindre sig det gamle Landsbyfællesskab med den kollektive Produktionsramme, vil man overhovedet ikke kunne fatte, at Ruslands Bondemasser er gaaet med til en saadan Omvæltning. Kollektivbruget omfatter ofte en enkelt, undertiden flere Landsbyer. Sandsynligvis er der i Forbindelse med deres Dannelse sket en Deling af de største Landsbyer.

Nu findes der godt 200,000 Kollektivbrug, som omfatter 60—70 pCt. af den nuværende Landsbybefolkning, men Tallet er stadigt stigende. Gennemsnitligt havde et Kollektivbrug ved Udgangen af 1932 427 ha og omfattede gennemsnitligt samme Antal Personer som Hektarer. Oprindeligt var Kollektiverne betydelig større, men i Løbet af 1931 blev mange større Enheder delt i flere mindre, idet der fra mange Sider klagedes over det umulige i at organisere Arbejdet i de store Kollektiver. Kun i de mest udprægede Korndistrikter med den stærkeste ekstensive Drift blev man staaende ved de store Kollektiver. I Nordkaukasus findes Kollektiver paa indtil 10,000 ha.

Efter de fra 1930 foreliggende Tal har Kollektivbønderne beholdt ca. $\frac{1}{10}$ af deres Jord til egen Drift: Have omkring Huset, Græsning for Smaakreaturer og deres Ko, som de sædvanligvis har beholdt, naar de kun har haft den samme, medens praktisk talt alle Heste er overgaaet til Kollektivbruget. I den seneste Tid er man begyndt at overføre Ungkreaturer og Opdræt til de enkelte Kollektivbønder. Ikke alene med Hensyn til det Antal Personer, som Kollektiverne omfatter, synes det, som om den endelige Størrelsestype er fundet. Ogsaa Jorden er nu fast fordelt imellem de forskellige Produktionskategorier, og Ændringer i Landfordelingen kan ikke gennemføres af lokale Myndigheder. Statens Indflydelse paa Dannelsen af Kollektiverne har været enorm, og dens Indflydelse paa deres Drift er steget kraftigt i 1932 og voldsomt i 1933. Baade Foraars- og Høstarbejdet har været gennemført som en økonomisk-politisk Kampagne. Motor- og Traktorstationerne — M. T. S. —

¹⁾ Nyeste Tal i Udenrigsministeriets Tidsskrift 22. Februar 1934.

har faaet en særlig politisk Afdeling af betroede Kommuniste, som ved Siden af Direktøerne for M. T. S. virker for, at Landbrugsarbejdet i de tilsluttede Kollektiver udføres planmæssigt. Akkordarbejdet synes almindelig gennemført udenfor Kvægavl. Særlig Rolle spiller Gruppeakkorder for Brigaderne — en Arbejdsgruppe under Kollektivbruget —. Man søger at faa alle Kollektivmedlemmer inddelt i Arbejdsgrupper, saaledes at hver Gruppe overtager Ansvaret for visse Sektioner Land for en Periode paa 5—8 Aar for at sikre et rigtigt Sædskifte.

Dannelsen af 5000 Sovjetgodser med et samlet dyrket Areal paa ca. 13 Mill. ha, Udvidelsen af det dyrkede Areal med 21 Mill. ha samt en Forøgelse af Varekornet fra 8—10 Mill. Tons til 20—23 Mill. Tons er andre af de store Resultater. Med Hensyn til Arealudvidelsen er det dog et Spørgsmaal, om Tempoet ikke har været for voldsomt. Ønsket om at overskride Planen har her ført til Overdrivelser, der har skadet det landbrugsmæssige Arbejde og bidraget til at mindske Foldudbyttet i 1931 og 1932.

Stalin forsøgte i den ovenciterede Tale at indgyde sine Partifæller Tillid til, at Kollektivbrugene i Løbet af 2—3 Aar vilde blive lige saa rentable som Fabrikker og Værksteder var blevet det efter Socialiseringen, da man først havde faaet skabt en effektiv Driftsform. En væsentlig Grund til at tro paa Kollektivbrugenes eller paa anden Vis organiseret Stordrifts betydelige Fortrin fremfor Smaabrugene ligger i det russiske Landbrugs Indstilling paa Kornavl og i de klimatiske og jordbundsmæssige Forhold.

Selvom den skeptisk indstillede nødtvungent maa indrømme, at der virkelig er opnaaet store Resultater, vil han dog utvivlsomt indvende, at alle disse mægtige Resultater er naaet med urimeligt store Ofre. Særlig med Hensyn til Befolkningens Ernæring er den gængse Opfattelse, at denne er blevet stærkt svækket under Femaarsplanen. Man peger paa Husdyrbestandens voldsomme Nedgang. At Nedgangen har været enorm er uden for al Tvivl. Nogle Forfattere taler om en Halvering af Kvægbestanden, og denne Formodning bekræftes af de seneset foreliggende officielle Opgørelser, der er blevet forelagt den i Begyndelsen af indeværende Aar afholdte Partikongres i Moskva. Kvægholdets Udvikling fremgaar af nedennævnte Tal:

	Mill. Stkr.	
	1929	1933
Heste	34,0	16,6
Stort Hornkvæg	68,1	38,6
Faar og Geder	147,2	50,6
Svin	20,9	12,2

En Del af Nedslagtningen er ganske vist kommet Forbrugerne til Gode, men det kan ikke skjules, at en betydelig Del skyldes en forceret Kollektivisering af Kvægbestanden, der har fremkaldt epidemiske Sygdomme m. v.

At man i Sovjetunionen selv ikke taler for meget om denne Side af Femaarsplanen er ganske naturligt. Planen havde forudsat en Stigning paa ca. 30 pCt. regnet efter Kvægenheder, og i Stedet fremkom en Nedgang paa 40—50 pCt. Denne Nedslagtning maa dog ogsaa bedømmes efter det russiske Landbrugs særlige Forhold. Det maa erindres, at store Kornmængder og rela-

tivt smaa Grøntfodermængder er medgaaet til Opretholdelse af Husdyrbestanden, hvis Ydedygtighed laa paa et overordentlig lavt Niveau. Al for meget Foder medgik til Opretholdelse af Kreaturerne blotte Eksistens. Før Krigen var Forholdet ifølge »Russian Agriculture during the War« (N. Antsiferof, D. Bilimovich m. fl.) det, at der faktisk ikke eksisterede en rationel Kvægavl. Dyrene gik de fleste Steder ude Aaret rundt og havde kun en ringe Slagtevægt. Køernes Mælkeudbytte var ca. $\frac{1}{3}$ af det, en dansk Ko præsterede, og saa fremdeles. Med Hensyn til Mælkeforsyning af Byerne og Slagte- og Opbevaringsforhold for Kødet var gjort en Del under Nep, men i det store og hele var Forholdene forud for Kollektiviseringen som før Krigen.

Det som Følge af Nedslagtningen mindskede Kornforbrug til Kvægfoder har utvivlsomt været Hovedårsag til, at Bønderne har været i Stand til at afgive store Kornmængder. »Varekornet«s Stigning fra 8 til 20 Mill. Tons pr. Aar vilde have været umulig uden Kreaturbestandens Reduktion. Ganske interessant til Belysning af de Problemer, der her er berørt, er den af Dr. Walter Hahn, Kiel, i en Anmeldelse i Weltwirtschaftliche Archiv, Oktober 1933, af en Bog af Dr. Otto Schiller om det socialistiske Landbrugs Krise i Sovjetunionen opstillede Kornbalance for Rusland, som dog sikkert maa modtages med Forbehold. Den ser saaledes ud:

	1909—13	1925—28	1932
Kvæg i Mill. Tons.....	35	33	16,7
Befolkning i Mill.	135	150	162,5
Forbrug i Mill. Tons:			
Befolkningens Ernæring.....	27	30	32,5
Foder	30	28	14,2
Sæd	11	11	11
Samlet Bruttoforbrug	68	69,5	57,7
Udførsel og Forraadsdannelse	12	3,5	1,7
Høst	70	74	70,8
Overskud	÷ 10	—	+ 11,4

Anmelderen har ved Opstillingen af denne Tabel paa Grundlag af Erfaringer fra Perioden 1925—28 regnet med et Forbrug paa 848 kg Korn (inklusive Klid) pr. Ton Levendekvæg og 200 kg Mel pr. Indbygger.

Det Minus paa 10 Mill. Tons Korn, som Anmelderen opererer med for 1909—13 efter Forbrugsstandarden i 1925—28, stemmer overraskende godt med andre Bedømmelser af den daværende Ernæringsituation paa Grundlag af Materiale fra før Krigen. Se f. Eks. Prof. A. H. Holmanns gode lille Bog »Revolutionen og Bondespørgsmaalet i Rusland« (1920), hvor det Side 69 anføres, at Selvforsyningen af Bondebefolkningen ved egne Landbrug gennemsnitlig laa 17 pCt. under den fastsatte nødvendige Ernæringsnorm. I N. Nordman: »Ruslands økonomiske Forhold før og efter Freden« siges det om den russiske Befolknings Ernæring før Krigen, at den var saa ringe, at Befolkningen faktisk var kronisk underernæret — jfr. Side 45. Gennemsnitshøsten 1929—32, begge Aar indbefattede, var 73,7 Mill. Tons. Høsten i 1933 er som andetsteds nævnt ansat til 90 Mill. Tons Korn.

Rusland oplevede i Tiden 1914—1920/21 noget nær den samme Nedgang i Kvægbestanden som nu. Allerede i Løbet af 4—5 Aar var den dog bragt op paa sit gamle Niveau. Der er ingen Tvivl om, at det vilde være uklogt at

gaa til Værks paa samme Maade nu. Kvægbestandens Retablering bør ske paa Grundlag af virkelige Kornoverskud og under saadanne Forhold, at Foderets Nytteværdi øges væsentligt. Færre, bedre og mere velfodrede Kreaturer er Løsenet. For Hestebestandens Vedkommende betød Kollektiviseringen ogsaa Nedgang. Her betyder Kollektiverne dog ganske utvivlsomt en langt bedre Anvendelse af Hestene end tidligere, da Jordens Fordeling i smaa Parceller nødvendigvis maatte kræve mange Heste. Den anden Femaarsplan regner med en Forøgelse af Hestebestanden til 21,8 Mill. Stkr. (34 Mill. i 1929). At Oparbejdelsen af Produktionen af dyriske Produkter er inde i en god Gænge kan f. Eks. ses af en Indberetning fra Gesandtskabet i Moskva¹⁾. Smørproduktionen havde saaledes ved November Maanedes Begyndelse opfyldt hele Aarsplanen og dermed overskredet 1932-Produktionen med 72 pCt., og var ifølge »Isvestia« den største i de sidste 16 Aar. Kødafleveringen — der ligesom Mælkeafleveringen har Karakter af en Naturalskat — var pr. 10. Novbr. gennemført med 78 pCt. af Planen.

Med Hensyn til Forsyningen med andre Forbrugsartikler er der ganske utvivlsomt sket betydelige Fremskridt, der for den enkelte dog først har givet sig Udtryk ved Indrullering i Kollektivbøndernes eller Lønarbejdernes Skarer. I 1932 var Produktionen af Forbrugsvarer 87,3 pCt. højere end i 1928, medens Befolkningen kun var vokset med 8 pCt. Fodtøjsproduktionen var i 1932 tre Gange større end i 1928. Ganske vist kun $\frac{1}{3}$ Par pr. Individ, men i 1913 var Aarsproduktionen saa ringe, at kun hvert 17. Individ kunde faa et Sæt Fodtøj. Noget enkelt Udtryk for den materielle Fremgang er det ikke muligt at give. Saaledes kan der ikke fremskaffes paalidelige Oplysninger om Detailpriserne. Selvom der kunde, vilde man alligevel faa vanskeligt ved at bedømme Reallønningernes Bevægelse paa Grundlag heraf, fordi en saa stor Del af Vareforsyningen falder paa den socialiserede Fordelingsøkonomi.

Produktionsfremgangen for Forbrugsartikler har imidlertid ikke været lige lig, og da saa store nye Arbejdermasser er kommet ind i den begunstigede Del af Økonomien, er Fremgangen for den enkelte ofte ringe.

Dertil kommer, at Befolkningsgrupperne udenfor den socialiserede Sektor utvivlsomt har maattet se deres økonomiske Vilkaar forringet.

Den uligelige Fordeling har medført store Fluktuationer i Vandringerne imellem By og Land og imellem de forskellige Arbejdssteder, som paa mange Maader har vanskeliggjort Genopbygningsarbejdet. At Fremgangen i Husbyggeri og kommunal Virksomhed ikke har holdt Maal med Invasionen i Byerne er ikke til at forundres over. Men naar det for visse Byers Vedkommende paavises, at der er sket en Forringelse i den gennemsnitlige Boligstandard, maa det selvfølgelig erindres, at de tilstrømmende Bønder ogsaa boede under elendige Forhold i de Landsbyer, de kom fra.

7. Konjunktur- og Kriseproblemer.

Til Slut skal ganske kort berøres et Problem, der er afgørende for Stillingen til al Planøkonomi. Det er Spørgsmaalet om Konjunkturernes Karakter og Virkemaade under Planøkonomien, in casu den russi-

¹⁾ Udenrigsministeriets Tidsskrift for 14. December 1933.

ske, socialiserede Planøkonomis Vilkaar. Det vakte i vide Kredse i Rusland almindelig Forundring, at den nyorganiserede Statsindustri i 1923 stod overfor alvorlige Afsætningskriser trods Befolkningens utilfredsstillede Behov. Der blev fremsat i Massevis af Forklaringer¹⁾. Rent faktisk kunde det konstateres, at det var Afsætningen til Landsbyerne, der svigtede. Dette satte man ganske naturligt i Forbindelse med den »Saks«, der var opstaaet ved, at Industriproduktens Priser var steget stærkere end Landbrugsproduktens Priser. Hertil kom de relativt ugunstige Høstudsigter for 1923. Det var altsaa en Krise af ganske speciel Karakter, og en Afsætningskrise i 1924 fik heller ikke generel Betydning. Siden 1924 har der ikke været Afsætningskriser af alvorligere Karakter, men derimod en vedvarende Varehunger, der synes at have været stigende under Femaarsplanen indtil 1933 som Følge af Lønudgifter ud over Planen og Forbrugsvareproduktion under Planen samt Fikseringen af Priserne paa rationerede Varer. Stærkt stigende Sparekasseindskud, Tegning af Statslaan og i den seneste Tid en Opdæmning af Lønstigningen samt den gode Høsts Virkninger synes i Løbet af 1933 at have tilvejebragt en bedre Balance. Dertil bidrager velsagtens ogsaa en vis Udvidelse af Varestrømmen til de saakaldte »frie« Markeder.

Der er Grund til at tro, at Købekraftsfluktuationerne i den nærmeste Tid ikke vil frembyde større Fare. Efter Kollektiviseringens Fremgang er der ikke politisk tvingende Grunde til at holde Priserne paa Levnedsmiddelprodukterne ekceptionelt lave. Saksens Problem vil derfor fremtidig spille mindre Rolle.

Det kan siges, at Konjunkturer i vesteuropæisk-amerikansk Forstand ikke har vist sig i Sovjetunionen. Med Statens Indflydelse og Statsorganernes Evne til at indvirke paa Priser, indbyrdes Konkurrence, Lønninger, Ansættelse og saavel det Offentliges Investeringer som den enkeltes Fordeling af sin Indtægt paa Forbrug og Opsparing, var et saadant Resultat at vente.

Derimod har Sovjetunionen »Vækstkrise«, som de er blevet kaldt, af en særegen Karakter beroende paa relativ Mangel paa en eller anden Produktionsfaktor: Energi, Transport, Levnedsmidler, Arbejdere, kvalificeret Arbejdskraft m. v. Temmelig selvfølgelige Vanskeligheder under en stærkt forceret Udvikling.

For den, der vil følge Sovjetunionens aktuelle økonomiske Resultater, anbefales de nedennævnte Tidsskrifter, der er benyttet til denne Afhandling i Forbindelse med spredte Notater fra andre Kilder:

International Labour Review, Industrial and Labour Information, Monthly Bulletin of Statistique, Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik, The Economist, Wirtschaftsdienst, det tyske Konjunkturforskningsinstituts Publikationer samt Udenrigsministeriets Tidsskrift.

¹⁾ Se det citerede Værk af Maurice Dobb.